

JAN GALAROWICZ

WPROWADZENIE
DO ANTROPOLOGII
FILOZOFICZNEJ

*Ujęcie fenomenologiczno-
-personalistyczne*

Kęty 2017
WYDAWNICTWO
MAREK DEREWIECKI

FUNDAMENTA

Studia z historii filozofii

t. LXXXVIII

Seria pod redakcją Mikołaja Olszewskiego i Antoniego Szweda

© 2017 by Jan Galarowicz

Wydanie pierwsze

Recenzenci: Ks. prof. dr hab. Grzegorz Hołub

Prof. dr hab. Krzysztof Stachewicz

Redakcja i korekta: Teresa Dziemińska

Projekt okładki i łamanie: Łukasz Derewiecki

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Na okładce wykorzystano fragment obrazu Aleksandra Kotsisa, *Pogrzeb i wesele*.

ISBN 978-83-65031-43-3

Wydawnictwo Marek Derewiecki

ul. Szkotnia 29a, 32-650 Kęty

tel./fax 33/8454149, 603931607

e-mail: wydawnictwo@derewiecki.pl

Księgarnia: www.derewiecki.pl

Dystrybucja: tel. 502637305

Moim dzieciom: Leszkowi i Edycie

*Wiele jest niesamowitych rzeczy, lecz
nie ma nic bardziej niesamowitego niż
człowiek.*

Sofokles

*...wielkość nie polega na tym,
by być tym czy owym,
ale na tym, by być sobą.*

Søren Kierkegaard

*To nie odpowiedzialność stosuje się do
swego podmiotu, lecz to podmiot
musi stosować się do swej
odpowiedzialności.*

Georg Picht

Wstęp

Spośród problemów filozoficznych – dotyczących Boga, istnienia, człowieka, świata i wartości (dobra) – na szczególną uwagę zasługuje z wielu powodów pytanie o człowieka. Już Kant uważał, że najważniejsze zagadnienia filozoficzne można w gruncie rzeczy sprowadzić do pytania o człowieka¹. A Bergson rozpoczął wykłady pt. *Problem osobowości* od stwierdzenia: „Problem osobowości może być uważany za centralny problem filozofii”².

Kultura i cywilizacja Zachodu od paru wieków, zwłaszcza od oświecenia, niestety, podkopuje swoje własne korzenie. Wyrzekając się Boga i tracąc źródłowy kontakt z rzeczywistością, z istnieniem, mieszkańiec Zachodu gubił zarazem swoje człowieczeństwo. Józef Tischner zauważa: „Tragedią Zachodu jest to, że człowiek stopniowo tracił samego siebie”³.

A jakie jest obecnie położenie człowieka? Heidegger pisze w podobnym duchu jak przed nim Scheler⁴: „Nigdy jeszcze nie wiedzianno o człowieku tak wiele i tak różnych rzeczy, jak w naszych czasach (Heidegger pisał to ponad osiemdziesiąt lat temu). Żadna jeszcze epoka nie zaprezentowała swej wiedzy o człowieku w sposób równie wnikliwy i ekscytujący. Żadna epoka dotąd nie potrafiła zaoferować tej wiedzy równie łatwo i szybko jak nasza. Ale też żadna epoka prócz dzisiejszej nie wiedziała mniej o tym, czym jest człowiek. Nigdy nie był on równie problematyczny jak dziś”⁵.

W tej sytuacji jednym z najdonioślejszych i najpilniejszych zadań, jakie stają przed współczesnymi myślicielami, jest praca nad filozofią człowieka. Zdawał sobie z tego sprawę już kilkadziesiąt lat temu Scheler:

---

¹ Por. T. Gadacz, *Filozofia człowieka jako filozofia losu*, Bydgoszcz 2000, s. 9.

² H. Bergson, *Problem osobowości*, tłum. P. Kostyło, Warszawa 2004, s. 7.

³ J. Tischner, *Myślenie według wartości*, Kraków 1982, s. 128–129.

⁴ Por. M. Scheler, *Pisma z antropologii filozoficznej i teorii wiedzy*, tłum. S. Czerniak i A. Węgrzecki, Warszawa 1987, s. 45 nn., 151.

⁵ M. Heidegger, *Kant i problem metafizyki*, tłum. B. Baran, Warszawa 1989, s. 233–234.

„Jeśli istnieje jakieś zadanie filozoficzne, którego rozwiązania nasza epoka domaga się wyjątkowo pilnie, to jest nim [opracowanie] filozoficznej antropologii”⁶.

Niemniej ważną powinnością nauczycieli filozofii jest wtajemniczenie poprzez podręczniki, wstępy, wprowadzenia jak największej liczby osób do tej dyscypliny filozoficznej. Uznałem, że odpowiedzialność ta spoczywa również na mnie, wieloletnim wykładowcy tej gałęzi filozofii. Wprawdzie w tej chwili istnieje w Polsce wiele tego rodzaju wstępów, to jednak żaden z nich nie spełnia całkowicie moich oczekiwań.

Istnieją zasadniczo dwa rodzaje podręczników do filozofii człowieka. Jedni ich autorzy, na przykład Alwin Diemer⁷, omawiają w sposób syntetyczny najważniejsze osiągnięcia tej dyscypliny, nie eksponując przy tym specjalnie własnego stanowiska. Z kolei drudzy filozofowie wprowadzają w arkana antropologii filozoficznej poprzez wykład własnej koncepcji człowieka. Przy tym niektórzy, na przykład Józef Tischner, robią to przede wszystkim w sporze z innymi myślicielami⁸, natomiast inni, między innymi Mieczysław A. Krąpiec⁹, przedstawiają własne poglądy antropologiczne na tle dotychczasowych osiągnięć filozofii człowieka.

Natomiast biorąc pod uwagę „naukowość” tekstu, a więc jego głębię, sposób uzasadniania, precyzję wywodu itd., można również wyodrębnić dwie grupy podręczników: bardziej „naukowe” oraz „eseistyczne” – bardziej popularne, przystępne itp. Przykładem podręcznika pierwszego rodzaju jest książka Diemera.

Mój podręcznik nie jest klasycznym podręcznikiem filozoficznym, który referuje poszczególne problemy poprzez pryzmat siatki możliwych rozwiązań i wypracowanych w dziejach filozofii człowieka stanowisk. Książka jest napisana z określonej perspektywy – z perspektywy fenomenologiczno-personalistycznej i ma charakter „eseistyczny”.

Zwieńcza ona moje dotychczasowe poszukiwania antropologiczne. Droga do niej jest dość długa. Zafascynowany już w młodości tą

---

⁶ M. Scheler, dz. cyt., s. 150.

⁷ Por. A. Diemer, *Kurs elementarny filozofii – antropologia filozoficzna*, tłum. P. Tarczewski, Kraków 1981.

⁸ Por. J. Tischner, *Myślenie w żywiole piękna*, Kraków 2004, cz. II: *Zarys filozofii człowieka dla duszpasterzy i artystów*, s. 137–336.

⁹ Por. M. A. Krąpiec, *Ja – człowiek. Zarys antropologii filozoficznej*, Lublin 1974.

problematyką, napisałem na ten temat pracę magisterską¹⁰ i doktorską¹¹, a potem wydałem zbiór omówień i recenzji *Przeciw nihilizmowi. W drodze do filozofii ludzkiego losu*¹². Kolejne przemyślenia zawarłem w dwóch książkach. Najpierw opublikowałem zbiór szkiców *Być ziarnem pszenicznym. Nowa książeczka o człowieku*¹³, które dają wyraz krystalizującej się określonej koncepcji osoby ludzkiej – moje stanowisko antropologiczne najtrafniej wyrażają słowa: „agatologiczno-etyczny personalizm komunijny”. Z kolei drugi tom poświęciłem filozofom, którzy odegrali największą rolę w moim przygotowaniu do samodzielnych badań antropologicznych: Ingardenowi, Wojtyła i Tischnerowi¹⁴. Uzupełnieniem tych publikacji jest książka *Wojtyła – Tischner: kapłaństwo i myślenie oraz inne eseje*¹⁵.

Metodę moich rozważań antropologicznych można zawrzeć w trzech tezach. Po pierwsze – są one bardzo mocno ugruntowane w elementarnym doświadczeniu, związanym ze zwyczajnym życiem, głęboko zakorzenione w naszych codziennych, a niekiedy wyjątkowych, egzystencjalnych przeżyciach. Stąd może powstać zarzut, że psychologizuję filozofię człowieka. Po drugie – bardzo ważną pomocą w zrozumieniu prawdy o osobie ludzkiej jest dla mnie piękna ewangeliczna metafora ziarna pszenicznego – obumierającego i przynoszącego plon stokrotny. I po trzecie – doświadczenia antropologiczne są niekiedy interpretowane w świetle koncepcji człowieka, którą określam jako antropodramatykę lub agatologiczno-etyczny personalizm komunijny¹⁶.

---

¹⁰ Jej tytuł: *Ingarden – Husserl: spór o świadomość egotyczną i dyskusje wokół niego w polskiej fenomenologii*.

¹¹ Jej tytuł: *Człowiek w ujęciu antropologii adekwatnej Karola Wojtyły – Jana Pawła II* (praca ta została opublikowana w nieco zmienionej formie pt. *Człowiek jest osobą. Podstawy antropologii filozoficznej Karola Wojtyły*, Kraków 1994; wyd. II – Kęty 2000).

¹² Kraków 1997.

¹³ Kęty 2006.

¹⁴ Tytuł tomu: *Paradoks egzystencji etycznej. Inspiracje: Ingarden – Wojtyła – Tischner*, Kraków 2009.

¹⁵ Kęty 2016.

¹⁶ Jeden z recenzentów mojej książki, prof. Krzysztof Stachewicz, pyta: „czy rzeczywiście jest to określenie metody badawczej czy też wskazanie na wątki metodologiczne i własne merytoryczne inspiracje?”.

Metoda ta przybiera w podręczniku następujący kształt. Podstawową i główną warstwą tekstu (od części trzeciej do części siódmej) jest fenomenologiczna płaszczyzna rozważań – opis i zrozumienie poszczególnych aspektów człowieka i ludzkiego losu. I niekiedy poprzestaję na tym poziomie dociekań. A czasem, wykraczając poza niego, przedstawiam – na ogół w sposób szkicowy – niektóre wyjaśnienia, interpretacje i koncepcje analizowanych fenomenów, aby zachęcić Czytelnika do głębszych poszukiwań.

Przebieg wykładu wynika z elementarnej obserwacji, że człowiek jest jednością cielesno-psychiczno-duchową i że zarazem w jego strukturze i egzystencji można dostrzec fundamentalne pęknięcie i rozdarcie: z jednej strony jest on częścią przyrody i jest w niej zakorzeniony, a zarazem ją transcenduje, jest od niej radykalnie inny. W części pierwszej omawiam zagadnienia wstępno-metodologiczne, a w części drugiej – bezpośrednio wprowadzającej do pozostałych części książki – referuję problem oryginalności człowieka i jego pochodzenie. Omawiając strukturę i dynamikę człowieka, nie analizuję tych aspektów – jak robi to Diemer – oddzielnie, lecz łącznie. Część trzecią poświęcam analizie zakorzenienia człowieka w przyrodzie. Natomiast kolejne części podręcznika – czwarta, piąta i szósta – traktują zasadniczo (zasadniczo, ponieważ człowiek jest jednością) o jego wymiarze duchowym. I tak w części czwartej analizuję centrum osobowe człowieka, w części piątej – jego relacyjną strukturę, a w części szóstej – jego wymiar agatologiczno-etyczny. Niezbędnym dopełnieniem rozważań antropologicznych jest część siódma – odnosząca się do ostatecznych spraw człowieka.

Zdaję sobie sprawę z tego, że ilość stron poświęconych poszczególnym problemom jest dyskusyjna; zdecydowana większość rozdziałów ma charakter syntetyczny, zdarzają się jednak rozdziały, które – ze względu na to, że fenomeny w nich rozważane są szczególnie ważne, zagrożone lub do tej pory w podręcznikach słabo opracowane czy wręcz pomijane – bardziej rozbudowałem. Do każdego rozdziału dołączam podstawową literaturę, przede wszystkim fenomenologiczną i personalistyczną, dostępną w języku polskim (niekiedy są to również prace z psychologii, socjologii, teologii, a nawet teksty publicystyczne), którą dzielę na łatwiejszą (propedeutyczną) i trudniejszą (ambitniejszą). Oczywiście granica między tymi dwoma rodzajami opracowań nie jest ostra. W pewnym sensie mój podręcznik jest wprowadzeniem do lektury tych tekstów i wstępnym pogłębionym rozumieniem człowieka.

Jest on przeznaczony nie tylko dla wykładowców antropologii filozoficznej i studentów, przede wszystkim studentów kierunków humanistycznych i społecznych, ale również dla innych osób – psychologów i psychoterapeutów, pedagogów, duszpasterzy i lekarzy oraz wszystkich, którym zależy na głębszym rozumieniu siebie i swoich egzystencjalnych problemów.

Dlatego starałem się napisać tekst „stylem Tatarkiewicza” – jasno, prosto i przystępnie.

Każda książka jest owocem zaangażowania się i pracy nie tylko jej autora, ale również wielu innych osób. *Wprowadzenie do antropologii filozoficznej* nie jest wyjątkiem. Dziękuję przede wszystkim trzem osobom. Najpierw Panu Dyrektorowi Markowi Derewieckiemu, który szybko podjął decyzję o opublikowaniu mojej pracy i włożył wiele energii w to, aby rzecz doprowadzić do szczęśliwego końca. A następnie Recenzentom: Ks. Prof. Grzegorzowi Hołubowi i Panu Prof. Krzysztofowi Stachewiczowi. Jestem wdzięczny Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego za docenienie mojej pracy i jej dofinansowanie.

Kraków, Wielkanoc 2017

Autor

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
CZĘŚĆ PIERWSZA: ZAGADNIENIA WSTĘPNO- -METODOLOGICZNE	13
I. CO TO JEST ANTROPOLOGIA FILOZOFICZNA?	15
1. Co to jest filozofia?	15
2. Dlaczego pytamy o człowieka?	18
3. Zagrożenia człowieczeństwa	22
4. Filozoficzna refleksja nad człowiekiem – rys historyczny	26
5. Filozofia człowieka a inne nauki antropologiczne	29
1) Szczegółowe nauki antropologiczne	29
2) Antropologia teologiczna	31
3) Antropologia filozoficzna	31
4) Relacja między filozofią człowieka a antropologiami regionalnymi	33
6. Problematyka antropologii filozoficznej	34
7. O korzyściach płynących z filozofii człowieka	36
Streszczenie	37
Literatura	38
II. METODY I STYLE UPRAWIANIA FILOZOFII CZŁOWIEKA ...	39
1. Podejście historyczne i problemowo-systematyczne	40
2. Obiektywizujący, samorozumiejący i dialogiczny paradygmat myślenia antropologicznego	41
3. Metody filozofii człowieka	44
4. Poziomy refleksji: przednaukowy – „eseistyczny” – „naukowy” ...	46
5. Antropodramatyka	47
Streszczenie	49
Literatura	49

CZĘŚĆ DRUGA: ORYGINALNOŚĆ I POCHODZENIE CZŁOWIEKA	51
III. CZY TYLKO OSOBLIWE ZWIERZĘ?	53
1. Pytanie o istotę człowieka	53
2. „Mały Bóg”	55
3. Nieudane zwierzę	56
4. Zwierzę jedyne w swoim rodzaju	58
1) Osobliwe biologiczne cechy człowieka	58
2) Osobliwe nie-biologiczne cechy człowieka	60
5. Jak sam człowiek rozumie siebie?	62
Streszczenie	67
Literatura	67
IV. W POSZUKIWANIU ISTOTY CZŁOWIEKA	69
1. Definicje człowieka	70
2. Wobec Arystotelesowskiej definicji człowieka	
i Boecjuszowej definicji osoby	72
1) Arystotelesowska definicja człowieka	72
2) Boecjuszowa definicja osoby	74
3. Osoba: zespół cech czy coś więcej?	75
1) Asubstancjaliści	75
2) Substancjaliści	77
Streszczenie	78
Literatura	78
V. ORYGINALNOŚĆ CZŁOWIEKA: JEDNOŚĆ – PĘKNIĘCIE	
– DRAMAT	80
1. Doświadczenie jedności i pęknięcia	80
2. Pęknięcie i napięcie	81
3. Struktura człowieka	87
4. Spór o relację: ciało – dusza	88
1) Monizm antropologiczny	88
2) Dualizm antropologiczny	90
Streszczenie	93
Literatura	94
VI. SPÓR O POCHODZENIE CZŁOWIEKA	95
1. Płaszczyzny sporu	95

2. Główne stanowiska w sporze	97
a) Kreacjonizm klasyczny	97
b) Ewolucjonizm Karola Darwina	98
c) Neokreacjonizm	99
d) Ewolucjonizm chrześcijański Teilharda de Chardin	101
Streszczenie	103
Literatura	103

CZĘŚĆ TRZECIA: ZAKORZENIENIE CZŁOWIEKA W PRZYRODZIE .....

105

VII. CIAŁO	107
1. Terminologia	108
2. Greckie i chrześcijańskie korzenie filozofii ciała	109
3. Ciało zapomniane – kult ciała – deprecjonowanie ciała	110
4. Dwudziestowieczna filozofia ciała	112
5. Doświadczenie ciała	113
1) Doświadczenie zewnętrzne – obiektywna wiedza naukowa	113
2) „Doświadczenie wewnętrzne” – wiedza subiektywna	114
3) Metoda fenomenologiczna	115
6. Zarys fenomenologii ciała	115
7. Właściwy stosunek do ciała	119
1) Nieadekwatny stosunek do ciała	120
2) Adekwatny stosunek do ciała	122
Streszczenie	122
Literatura	123

VIII. SEKS	125
1. Istota popędu seksualnego	126
2. Interpretacje popędu seksualnego	127
3. Adekwatne ustosunkowanie się do seksu	131
Streszczenie	132
Literatura	132

IX. CHOROBA	133
1. Sytuacja człowieka chorego	134
2. Zdrowie – choroba	137
3. Czy chorowanie ma sens?	141

---

4. Choroba jako wyzwanie i próba	145
Streszczenie	148
Literatura	149
X. STAROŚĆ	150
1. Ludzie starzy w czasach kultu młodości	150
2. Okresy życia	153
3. Fenomenologia starości	156
1) Negatywne aspekty starości	157
2) Jasne strony starości	164
4. Zagrożenia i szanse starości	166
Streszczenie	168
Literatura	169
CZĘŚĆ CZWARTA: PODMIOT – CENTRUM OSOBOWE	171
XI. ŚWIADOMOŚĆ – PRZEŻYCIE	173
1. Wstęp	173
2. Kłopot z najbardziej oczywistym fenomenem	175
3. Fenomenologia świadomości	176
4. Rodzaje świadomości	179
5. Koncepcje świadomości	181
6. Zaburzenia świadomości	183
Streszczenie	184
Literatura	184
XII. „JA” TRWAŁYM RDZENIEM OSOBY	186
1. Podstawowe znaczenia słówka „ja”	187
2. Spór o egologiczny charakter świadomości	190
3. Potrzeba poczucia tożsamości – potrzeba bycia sobą	191
4. Odkrywanie prawdy o „ja”	192
1) Czy doświadczamy istnienia „ja”?	193
2) Czy doświadczamy tego, jaki charakter ma „ja”?	194
3) Proces odkrywania prawdy o sobie	195
5. Być sobą	196
6. Egzystencjalne i patologiczne problemy z „ja”	198
Streszczenie	200
Literatura	201

XIII. SERCE – UCZUCIA	202
1. Serce – rozum – wola	203
2. Co to jest serce?	204
3. Odkrycie rangi uczuć	206
4. Fenomenologia emocjonalnej sfery człowieka	207
1) Nastroje	208
2) Uczucia	209
3) Uczucia wyższe (duchowe)	212
5. Znaczenie serca – kłopoty z sercem	213
Streszczenie	215
Literatura	216
XIV. ROZUM I MYŚLENIE	218
1. Spór o rozumność człowieka	219
2. Rozum i myślenie	220
3. Blask prawdy	225
4. Mądrość	227
5. Zagrożenia rozumu	228
Streszczenie	230
Literatura	230
XV. WOLNOŚĆ I CZYN	232
1. Wstęp	232
2. Błędne koncepcje wolności – iluzje wolności	234
1) Wyzwolić się z wszelkich więzi	235
2) Wolność jako spontaniczność	236
3) Moc demiurgiczna	237
4) Wybór między czystymi możliwościami	238
5) „Monadyzowanie” i „dialogizowanie” wolności	239
3. Rdzeń wolności: autodeterminacja	239
4. Wolność nie ma charakteru samotniczego	243
5. Zniewalanie człowieka – wychowywanie do wolności	245
1) Zniewalanie człowieka	245
2) Wychowywanie do wolności	246
Streszczenie	247
Literatura	248

CZĘŚĆ PIĄTA: RELACYJNY WYMIAR OSOBY	251
XVI. CZŁOWIEK WOBEC BYCIA	253
1. Transcendencja osoby	253
2. Doniosłość pytania o bycie	255
3. Drogi do prawdy bycia	258
4. Kilka uwag o relacji: człowiek wobec bycia	259
Streszczenie	261
Literatura	261
XVII. „JA” WOBEC DRUGIEGO I WOBEC WSPÓLNOTY	263
1. Dialogika	264
2. Prymat intersubiektywności i zasada dialogiczna	265
3. Spór o relację: „ja” – „ty”	266
4. Wydarzenie spotkania	268
5. Zasady relacji interpersonalnych	270
6. „Ja” – wspólnota: uczestnictwo i jego patologia	271
7. Rozstanie	272
Streszczenie	274
Literatura	274
XVIII. SAMOTNOŚĆ – ODOSOBNIENIE – OSAMOTNIENIE	276
1. Każdy człowiek jest samotny	277
2. Samotność jako sposób życia	277
3. Pochwała odosobnienia	278
4. Ból osamotnienia	279
Streszczenie	281
Literatura	281
XIX. RODZINA I DOM	283
1. O potrzebie filozofii rodziny i filozofii domu	284
2. Rodzina jako arcyważna wspólnota osób	286
1) Uwagi wstępne	286
2) Fenomenologia rodziny: relacje i wartości	287
3) Funkcje i zadania rodziny	291
3. Dom jako oryginalna przestrzeń duchowa	294
1) Doświadczenie domu	294
2) Fenomenologia i aksjologia domu	295

4. Zagrożenia rodziny – troska o rodzinę	298
1) Zagrożenia rodziny	298
2) Troska o rodzinę	300
5. Pytanie o eschatologiczne znaczenie domu	300
Streszczenie	302
Literatura	302
XX. NARÓD – OJCZYZNA – PAŃSTWO	305
1. Naród	305
2. Ojczyzna	310
3. Patriotyzm	314
4. Państwo	316
Streszczenie	321
Literatura	322
CZĘŚĆ SZÓSTA: AGATOLOGICZNO-ETYCZNY WYMIAR	
OSOBY	325
XXI. CZŁOWIEK JAKO ARCYCENNE DOBRO	327
1. Doświadczając „ja” aksjologicznego	328
2. Godność – norma personalistyczna	330
1) Wartości ontyczne i wartości jakościowe	330
2) Ontyczna wartość bycia osobą – godność	330
3) Norma personalistyczna	332
3. Godność a niepowtarzalna wartość osoby	333
4. Aksjologiczna struktura człowieka	333
5. Poczucie własnej wartości	335
Streszczenie	336
Literatura	337
XXII. CZŁOWIEK WOBEC WARTOŚCI	338
1. Człowiek żyje pośród wartości	338
2. Zagubienie w świecie wartości	339
3. Antropologia wartości	340
4. Pluralizm wartości – różne wezwania	342
5. Relacje: człowiek wobec wartości	343
6. Człowiek wobec wartości czy wobec drugiego?	344
7. Wartości współkonstituują dramat ludzkiego życia	345

8. Autokreacja aksjologiczna	347
Streszczenie	348
Literatura	349
XXIII. CZŁOWIEK ISTOTĄ ETYCZNĄ	351
1. Podmiot w wezwaniu	352
2. Spór o źródło wezwania	353
1) Wezwanie płynące z głębi człowieka	353
2) Wezwanie przez bycie	353
3) Wezwanie przez wartość	354
4) Wezwanie przez drugą osobę	354
5) Wezwanie przez Boga	355
6) Próba syntezy	355
3. O istocie myślenia etycznego	356
4. Prymat powołania	357
5. Odpowiadając adekwatnie na powołanie	359
6. Autokreacja moralna	360
Streszczenie	361
Literatura	362
XXIV. CZŁOWIEK ISTOTĄ KOCHAJĄCĄ	364
1. Drogi do prawdy o miłości	365
2. Czym miłość nie jest	367
3. Istota miłości	368
1) Odkrywając i przeżywając niepowtarzalną wartość osoby	369
2) Pragnienie bliskości	370
3) Adekwatna odpowiedź na wartość osoby	370
4. Egoizm a miłość siebie i miłość bliźniego	373
5. Specyfika miłości erotycznej	373
6. Zagrożenia miłości	375
Streszczenie	376
Literatura	377
CZEŚĆ SIÓDMA: W KIERUNKU ESCHATOLOGII	381
XXV. STRACH I LĘK	383
1. W kierunku eschatologii	383
2. To przede wszystkim lęk zatruwa nam życie	384

3. Mała fenomenologia strachu i lęku	385
1) Istota strachu i lęku	385
2) Oblicza strachu i lęku	387
4. Lęk a człowieczeństwo	389
1) Lęk niepotrzebny i destrukcyjny	389
2) Pozytywne funkcje lęku	390
5. Lęk a eschatologia	391
Streszczenie	392
Literatura	393
XXVI. <i>HOMO PATIENS</i>	395
1. O potrzebie i sensie filozofii cierpienia	396
1) Milczenie filozofów	396
2) Racje uprawiania filozofii cierpienia	397
3) Założki filozofii cierpienia	398
2. Przeżycie cierpienia – sytuacja człowieka cierpiącego	398
1) Przeżycie cierpienia	399
2) Sytuacja człowieka cierpiącego	399
3) Rodzaje cierpienia	401
3. Czy cierpienie ma sens?	402
1) Spór o sens cierpienia	402
2) Mrok i światło	403
4. Wobec cierpienia	405
5. Cierpienie a eschatologia	407
Streszczenie	408
Literatura	408
XXVII. <i>ŚMIERĆ</i>	410
1. Filozofia śmierci	410
2. Uwagi terminologiczne	412
3. Świadomość śmierci	413
1) Śmierć dalekiego lub nieznanego	413
2) Śmierć bliskiej osoby	414
3) Moja własna śmierć	416
4. Metafizyka i eschatologia śmierci	419
1) Czym jest śmierć?	419
2) Dlaczego umieramy?	421
5. Przeżywanie umierania	424

---

6. Wobec śmierci	424
7. Śmierć we współczesnej kulturze	426
Streszczenie	427
Literatura	428
XXVIII. NADZIEJA	430
1. Człowieczeństwo a nadzieja	431
2. O istocie nadziei	432
1) Przeciwności nadziei	432
2) Fenomeny, z którymi nadzieja jest mylna	433
3) Istota nadziei	434
4) Rodzaje nadziei	437
3. Zagrożenia nadziei – umacnianie nadziei	438
Streszczenie	440
Literatura	440
XXIX. CZŁOWIEK W POSZUKIWANIU SENSU ŻYCIA	442
1. Między absurdem a sensem	442
2. Dominujące cierpienie duchowe naszych czasów	444
3. Doświadczenie pustki egzystencjalnej	445
4. Gubienie sensu	447
5. Zagłuszanie pustki egzystencjalnej	447
6. Sens życia	448
7. Odnajdywanie sensu	450
8. Pytanie o absolutny sens życia	451
Streszczenie	452
Literatura	453
XXX. CZŁOWIEK W POSZUKIWANIU SZCZĘŚCIA	455
1. Pragnienie szczęścia	456
2. Istota szczęścia	458
3. Cztery podstawowe pojęcia szczęścia	461
1) Szczęście w znaczeniu psychologicznym	461
2) Zadowolenie z życia	462
3) Powodzenie lub pomyślność	462
4) Uczestniczenie w najcenniejszym dobru	463
4. Drogi i bezdroża szczęścia	463
5. Pytanie o szczęście absolutne	466

Streszczenie	467
Literatura	468
Zakończenie	470
Literatura	472
INDEKS OSÓB	479